

# Критерії прийнятності індивідуальних заяв до ЄСПЛ

Ігор Караман,  
Київ, 29 січня 2016 р.

# Стаття 34 ЄКПЛ

## Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, недержавної організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї. [...]

## Стаття 35 ЄКПЛ

### Критерії прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту ... та впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення.
2. Суд не розглядає жодну заяву, подану згідно зі статтею 34, яка
  - (а) є анонімною; або
  - (б) за своєю суттю є ідентичною заяві, яка вже розглядалася Судом або подавалася на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування або врегулювання, та яка не містить нових фактів у справі.
3. Суд оголошує будь-яку індивідуальну заяву, подану в порядку статті 34, якщо вважає:
  - (а) що ця заява є несумісною з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно обґрунтованою або поданою з порушенням права на подання індивідуальної заяви; або
  - (б) що заявник не зазнав істотної шкоди, крім тих випадків, коли повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, вимагає розгляду заяви по суті, та за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яка не була розглянута національним судом належним чином.
4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку вважає неприйнятною згідно з вимогами цієї статті. Суд має право діяти згідно з цією вимогою на будь-якому етапі провадження у справі.

# Критерії прийнятності

- “Основні” критерії
  - Вичерпання національних засобів правового захисту
  - Правило шести місяців
  - Несумісність
  - Явна необґрунтованість
  - Відсутність суттєвої шкоди
- Інші критерії
  - Анонімність заяви
  - Ідентичність заяви по суті
  - Порухення права на подання індивідуальної заяви

# Несумісність заяви

## Чотири типи несумісності:

- **Несумісність *ratione materiae*** (предметна несумісність): чи охоплюється та чи інша скарга сферою застосування статті, передбаченої Конвенцією чи Протоколом до неї (= чи гарантується право, про порушення якого стверджує заявник, положеннями Конвенції чи протоколів до неї)?
- **Несумісність *ratione personae*** (суб'єктна несумісність): стосується правосуб'єктності заявника, а також відповідальності держави-відповідача: (1) чи може заявник подавати заяву? (2) Чи можна покласти відповідальність за стверджуване порушення на державу-відповідача?
- **Несумісність *ratione temporis*** (часова несумісність): чи мав місце факт оскаржуваної дії чи бездіяльності, зазначеної в заяві, після ратифікації Конвенції або Протоколу державою-відповідачем?
- **Несумісність *ratione loci*** (територіальна несумісність): чи підпадає стверджуване порушення під юрисдикцію держави-відповідача (= чи було воно на її власній території або на території під її ефективним контролем)?

# Несумісність *ratione materiae*

- *Ratione materiae* стосується предметної компетенції Суду розглядати скаргу.
- Основні типи скарг, які вважаються несумісними з Конвенцією:
  - скарги стосовно прав, не захищених Конвенцією або Протоколами до неї (право на отримання водійських прав (*X проти Німеччини*, № 7462/76, 7 березня 1977 року); право іноземних громадян на в'їзд та проживання на території Договірної Держави (*Penafiel Salgado проти Іспанії*, № 65964/01, 16 квітня 2002 року), скарги за іншими міжнародними договорами (ЄСХ, МПГПП) тощо.
  - скарги, які виходять за межі прав, захищених Конвенцією або Протоколами.
  - скарги стосовно положення, щодо якого існує застереження держави-відповідача (ст. 57 ЄКПЛ).
  - скарги щодо стверджуваного недотримання державою-відповідачем своїх зобов'язань за рішенням ЄСПЛ (компетенція КМ), якщо не порушується нове питання за ЄКПЛ в ході виконання рішення ЄСПЛ: *Бочан (2)*, *Яременко (2)*.

# Скарги, які не входять у сферу застосування положення Конвенції

- Становлять більшість скарг, які визнаються несумісними *ratione materiae*, та стосуються головним чином (але не лише) статті 6 Конвенції.
- Стаття 6 (“При розгляді справ щодо цивільних прав та обов’язків чи щодо кримінального обвинувачення кожна особа має право на справедливий ... розгляд...”)
  - “Цивільні права та обов’язки” - автономне поняття. Щоб оскаржуване національне судове провадження покривалося цим поняттям, необхідні:
    - (1) Наявність “спору”, який має бути реальним та серйозним (*Sporrong та Lonroth проти Швеції*, 23 вересня 1982 року). Цивільне провадження, порушене проти в’язниці лише на тій підставі, що у в’язниці знаходяться ВІЛ-інфіковані, - це не “спір”.

Це поняття не стосується проваджень, в яких відсутній спір між сторонами, та справ, які розглядаються в односторонньому порядку і за відсутності противних сторін (*Alaverdyan проти Вірменії*, № 4523/04, 24 серпня 2010 року);
    - (2) Спір повинен стосуватися права, яке передбачене національним законодавством (*Fayed проти Сполученого Королівства*, 21 вересня 1994 року). Не йдеться про “мінімальні” права за ЄКПЛ – вони мають бути завжди!
    - (3) Результат провадження по справі повинен бути вирішальним для права, що розглядається (*Ульянов проти України*, № 16472/04, 5 жовтня 2010 року). Провадження, в якому два працівники державного сектору оспорювали призначення одного зі своїх колег на посаду, могло мати лише віддалений ефект на їхні цивільні права.

- “Цивільний” характер права визначається посиланням на матеріально-правовий зміст та наслідки цього права для особи (а не на його юридичну кваліфікацію) за національним законодавством (*Konig проти Німеччини*, 28 червня 1978 року);
- Приватний характер права - передусім (але не тільки) майнові спори. Судове провадження, яке за національним законодавством кваліфікується як право публічного характеру, але його наслідки є вирішальними для приватних прав та обов'язків, підпадає під статтю 6-1 (*Ringeisen проти Австрії*, 16 липня 1971 року).

Приклади поширення цивільного аспекту статті 6-1: дозвіл на продаж землі, на управління приватною клінікою, на будівництво, на володіння та користування релігійною спорудою, ліцензування діяльності, дисциплінарні провадження, якщо особа наражається на небезпеку бути позбавленою права на проф. діяльність, соціальні спори, спори стосовно держслужбовців (крім якщо держава довела, що заявник-держслужбовець (1) не мав доступу до суду, і (2) що таке виключення з права за ст. 6 є виправданим → звичайні трудові спори завжди охоплюються; спір стосовно поновлення на посаді після виходу у відставку - не охоплюється).

- “Цивільні права та обов'язки” за статтею 6 ЄКПЛ стосуються спорів як майнової, так і немайнової природи (охорона довкілля, опіка над дітьми, батьківство, право на свободу, умови утримання під вартою, обмеження прав ув'язнених, право на добру репутацію тощо).



## Виключення з “цивільного” аспекту статті 6:

- Податкові спори (*Ferazzini проти Італії*, № 44759/98, 2001 р); але покриваються ПІ(1).
- Імміграційні питання: право на в'їзд, проживання та висилка громадян інших країн, а саме: провадження у справах про надання політичного притулку чи депортацію (*Маоуіа проти Франції*, № 39652/98, 2000), але покриваються ст.ст.3, 5, 8 ЄКПД.
- Право на отримання паспорта чи громадянства (*Смірнов проти Росії*, № 14085/04, 6 липня 2006).
- Політичні права: право на участь у виборах та право голосувати (*Pierre-Bloch проти Франції*, 21 жовтня 1997 року); але деякі аспекти покриваються ПІ(3).
- Порушення кримінальної справи стосовно третьої особи (але ст.3 ЄКПД). Однак у разі подачі цивільного позову в кримінальному провадженні ст.6(1) застосовується (*Perez проти Франції*, № 47287/99).
- Провадження за клопотанням про повторне відкриття цивільного провадження, яке було завершено винесенням остаточного рішення (*Sablon проти Бельгії*, № 36445/97, 10 квітня 2001).
- Позови проти судів чи суддів, які, як стверджується, несправедливо вирішили справу заявника (*Ernst та інші проти Бельгії*, № 33400/96, 15 липня 2003 р.).

Стаття 6 застосовується до тимчасового провадження, яке має ту саму мету, що й основне провадження, якщо ухвала суду має виконуватися негайно і стосується того самого права.

## – “Кримінальне обвинувачення”: автономне поняття.

- “Обвинувачення” означає офіційне повідомлення особи компетентним органом про те, що вона підозрюється у скоєнні злочину (*Deweer проти Бельгії*, 27 лютого 1980 року).
- Для визначення поняття “кримінальне” слід звернути увагу на такі фактори:
  - Кваліфікація у якості “злочину” за національним законодавством;
  - Характер правопорушення: мета санкції - компенсація за шкоду чи покарання порушника? (*Jussila проти Фінляндії*, № 73053/01);
  - Передбачена національним законодавством можлива міра покарання, яка може бути застосована до особи. Посилання робиться на максимально можливу міру покарання, яка передбачається відповідним законодавством, та її співмірність з існуючими кримінальними санкціями (*Campbell та Fell проти Сполученого Королівства*, 28 червня 1984 року).
- Ці критерії не обов'язково мають застосовуватися кумулятивно (тест Енгеля).
- Будь-яка максимальна санкція, якою передбачається позбавлення волі, завжди вважатиметься “кримінальною”, але це поняття також може поширюватися на штрафи, у зв'язку з чим деякі податкові провадження також потрапляють у сферу дії застосування ст. 6 (*Vendenouin проти Франції*, 24 лютого 1994 року).
- **Застосування:** дисциплінарні провадження щодо військових (якщо передбачене покарання – дисбат), адміністративні правопорушення (порушення ПДР, порушення громадського порядку тощо – залежить від передбаченої санкції), податкові, митні правопорушення, люстраційні провадження, якщо переважають кримінальні аспекти (характер правопорушення - неправдива люстраційна декларація - характер та суворість покарання - заборона обіймати певні посади упродовж тривалого періоду) тощо.
- **Незастосування:** провадження після призначення судом покарання (в т.ч. амністія, помилування, УДЗ), конфіскація майна щодо третіх осіб (підпадає під цивільний аспект ст. 6), провадження по ст.5(1) (крім 5-1-с), 5-4 (*lex specialis*).

Інші поняття ЄКПЛ, що мають автономне значення:

- “Приватне життя”, “сімейне життя”, “житло”, “кореспонденція” (стаття 8 Конвенції);
- “Майно” (стаття 1 Протоколу 1).

# Несумісність *ratione personae*

- Несумісність *ratione personae* стосується юрисдикції Суду стосовно сторін.
- Заявник:

Правосуб'єктність заявника: заяву має право подавати фізична особа (незалежно від громадянства, місця проживання, цивільного стану тощо), юридична особа (недержавна організація) чи група осіб. Заяви від органів публічного права, які виступають суб'єктами державної влади та належать до категорії “державних організацій” (муніципалітети тощо), не приймаються (*Municipal Seciton of Antilly проти Франції*, № 45129/98).

– Заявник повинен бути прямою жертвою стверджуваного порушення Конвенції.

- Він повинен безпосередньо постраждати від оскаржуваної дії чи бездіяльності. Скарги типу *actio popularis* не допускаються. Виняток: ситуації, коли закон може тлумачитися надто широко і передбачає негласні дії (*Klass та ін. проти Німеччини*, 6 вересня 1978 року: щодо правил прослуховування телефонних розмов у Німеччині), або коли законом порушуються права (навіть у випадку відсутності індивідуального застосування до особи), і він зобов'язує особу або змінити свою поведінку, або потрапити під кримінальне переслідування (*Norris проти Ірландії*, 26 жовтня 1988 року: справа стосувалася закону, яким заборонялися сексуальні стосунки між чоловіками). Іншими словами, йдеться про потенційні жертви (+ депортація).

- Непрямі жертви стверджуваного порушення (смерть до, смерть після, скарга за іншого живого). Заяву подають особи, які мають особистий та спеціальний зв'язок з безпосередньою жертвою: наприклад, близькі родичі (нерідко трапляється у разі смерті безпосередньої жертви, ст. 2), або у разі смерті заявника у ході розгляду справи в Суді від його імені продовжувати заяву виступають особи, які можуть бути визнані такими, що мають на це право (*питання locus standi*: права, що передаються (П1-1) і не передаються, бо мають суто персональний характер (ст. 5, 6 (деякі аспекти), 8).

Якщо особа не брала участь в нац. провадженні і скаржитися за іншу живу особу = не жертва.

- Втрата статусу жертви: деякі заходи, вчинені органами влади у ході розгляду справи в Суді, можуть призводити до втрати заявником статусу жертви. Водночас, такі заходи можуть позбавити заявника статусу жертви у разі (1) відкритого визнання або визнання по суті державою-відповідачем факту порушення та (2) надання відповідного відшкодування (*Scordino (№ 1) проти Італії*, № 36813/97). Призначене відшкодування має бути належним та достатнім (*Gafgen проти Німеччини*, № 22978/05, 2010) – важливі розмір компенсації, призначеної національним судом, та ефективність ЗПЗ, який її призначив (*Normann проти Данії*, № 44704/98, 14 червня 2001 року).

- **Відповідач:**

- Стверджуване порушення має бути скоєне Договірною державою або певним чином мати до неї відношення. Розгляд скарг на дії окремих осіб не належить до юрисдикції Суду (*Durini проти Італії*, № 19217/91, 12 січня 1994 року).

Водночас, державу можна притягнути до відповідальності за Конвенцією в разі мовчазної згоди її органів влади з діями приватних осіб, якими порушуються передбачені Конвенцією права інших осіб (*Ilascu та ін. проти Молдови та Росії*, № 4878/99, 2004). Також, для того, щоб державу звільнили від відповідальності за Конвенцією, підприємство державної форми власності повинне бути достатньою мірою незалежним у своїй організаційно-господарській діяльності (*Михайленки та ін. проти України*, № 35091/02, 2004).

- Скарги можна подавати лише на держави, які ратифікували Конвенцію (*Е.С. проти Німеччини*, № 262/57, 28 серпня 1957 р.).
- Скарги за Протоколами можна подавати лише на держави, які ратифікували ці Протоколи (*Horsham проти Сполученого Королівства*, № 23390/94, 4 вересня 1995 р.).
- Скарги на міжнародні організації, які не приєдналися до Конвенції, є неприйнятними (*Stephens проти Кіпру, Туреччини та ООН*, № 45267/06, 11 грудня 2008 р.).
- Держава не несе відповідальності за дії приватних осіб (борги), але є позитивні обов'язки.

# Несумісність *ratione temporis*

- Сумісність *ratione temporis* стосується часової компетенції Суду на розгляд стверджуваних порушень.
- Положення Конвенції не покладають на Договірну Сторону зобов'язань у зв'язку з дією чи фактом, які мали місце, або з будь-якою ситуацією, яка припинила існування, до дати набуття чинності Конвенції стосовно даної Сторони (*Blecic проти Хорватії*, № 59532/00, 2006).
- Водночас, Суд має право брати до уваги факти, які мали місце до ратифікації, такою мірою, якою вони можуть вважатися такими, що створили ситуацію, яка виходить за межі даної дати або можуть мати важливе значення для розуміння фактів, які мали місце після такої дати (*Broniowski проти Польщі*, № 31443/96, 2004 р.).
- Важливе значення при визначенні часової юрисдикції Суду має дата втручання в передбачене Конвенцією право. Нездатність використаних в подальшому національних засобів правового захисту захистити право, порушене в результаті такого втручання, не дає підстав для попадання такого втручання під часову юрисдикцію Суду (*Meltex проти Вірменії*, № 37780/02, 27 травня 2008 р.).

- Одномоментні дії v. триваючі ситуації:

- Приклад одномоментних дій до дати ратифікації:

- Звільнення з роботи (*Jovanovic проти Хорватії*, № 59109/00, 2002).
- Позбавлення майна (*Blecic проти Хорватії*, № 59532/00, 2006).
- Обшук приміщень та виїмка документів (*Veeber проти Естонії (№ 1)*, № 37571/97, 7 листопада 2002 р.).
- Відмова у видачі ліцензії на телемовлення (*Meltex проти Вірменії*, № 37780/02, 27 травня 2008 р.).

**Але!** Якщо заявник також скаржитися про невідповідність Конвенції подальших судових процедур оскарження, вони можуть підпасти під *ratione temporis*.

- Триваючі ситуації - виняток з правила. “Триваюча ситуація” - безперервні дії з боку держави, які роблять заявника жертвою весь час. Наприклад:

- Триваюча незаконна окупація ВМС земельної ділянки, яка належала заявникам (*Paratichalopoulos та ін. проти Греції*, 24 червня 1993 р.);
- Відмова у наданні заявникові доступу до його майна у Північному Кіпрі (*Loizidou проти Туреччини*, 23 березня 1995 р.);
- Процесуальний обов'язок розслідувати факти зникнення, навіть які сталися до дати ратифікації (*Varnava та інші проти Туреччини*, № 16064/90, 2009 р.);
- Процесуальний обов'язок за статтею 2 розслідувати факт смерті (*Silih проти Словенії*, № 71463/01, 9 квітня 2009 р.);
- Тривале невиконання остаточного судового рішення.

У справах стосовно тривалості судових проваджень або утримання під вартою Суд нерідко бере до уваги стан провадження на момент ратифікації (*Humen проти Польщі*, № 26614/95, 15 жовтня 1999 р.; *Клякін проти Росії*, № 46082/99, 30 листопада 2004 р.).



# Несумісність *ratione loci*

- Сумісність *ratione loci* вимагає, щоб стверджуване порушення Конвенції мало місце на території, яка належить до юрисдикції держави-відповідача або знаходиться під її ефективним контролем (*Кіпр проти Туреччини*, № 25781/94, 2001).
- Якщо скарга стосується подій, які мали місце за межами території Договірної Держави, і якщо відсутній зв'язок між цими подіями та будь-яким органом, який знаходиться в межах юрисдикції Договірної Держави, скарга відхиляється через несумісність *ratione loci*.
- Держава несе відповідальність:
  - за дії своїх дипломатичних та консульських представників за кордоном (*М. проти Данії*, № 17392/90, 14 жовтня 1992 р.),
  - дії, вчинені на борту літаків чи морських суден, які зареєстровані чи курсують під прапором даної Держави (*Banković та інші проти Бельгії та 16 інших Договірних Держав*, № 52207/99, 2001, *Медведев та інші проти Франції*),
  - акти своїх агентів, які законно чи незаконно діють в іншій державі,
  - дії своїх військових за кордоном (*Hassan v UK, Al-Skeini v UK, Jaloud v the Netherlands*). Однак залишаються позитивні зобов'язання держави, на території якої мало місце порушення (*Iliascu; Catan v Moldova and Russia*).

# Невичерпання національних засобів правового захисту

- Роль ЄСПЛ є субсидіарною по відношенню до національних систем, якими забезпечуються права людини, і правильним є те, щоб спочатку саме національні суди мали можливість розглядати питання сумісності національного законодавства з вимогами Конвенції (*А, В та С проти Ірландії*, № 25597/05, 2010).

Таким чином, правило про вичерпання НЗПЗ ґрунтується на тому, що національним органам влади – головним чином, судам - повинна надаватися можливість не допустити або виправити порушення Конвенції. В його основу закладене статтею 13 ЄКПЛ припущення того, що національна правова система надає ефективний засіб правового захисту у разі порушення Конвенції (*Selmouni проти Франції*, № 25803/94, 1999).

- Основні принципи:

- Гнучкість: це правило повинне застосовуватися з деякою мірою гнучкості та без надмірного формалізму, зважаючи на контекст захисту прав людини (*Ringeisen проти Австрії*, № 2614/65, 16 липня 1971 р.). Воно не є абсолютним і не може застосовуватися автоматично (*Kozacioglu проти Туреччини*, № 2334/03, 19 лютого 2009 р.). Не вимагають вищі нац. суди – не вимагає ЄКПЛ.
- Дотримання національних процесуальних норм: заявники повинні дотримуватися чинних процесуальних норм та процедур, передбачених національним законодавством, оскільки у разі їх недотримання заяву можуть визнати неприйнятною (*МПП “Голуб” проти України*, № 6778/05, 2005). Однак якщо позов чи апеляцію було все одно розглянуто по суті на національному попри їх неприйнятність чи недотримання процесуальних положень, тобто якщо суд тим не менш розглянув суть позову, то недотримання національних процесуальних норм не є підставою для відхилення Судом заяви через невичерпання (*Владімір Романов проти Росії*, № 41461/02, 24 липня 2008).
- Відсутня вимога щодо використання більш ніж одного НЗПЗ: якщо національним законодавством передбачається декілька паралельних ЗПЗ в різних галузях права, від заявника, який звернувся за компенсацією за стверджене порушення Конвенції в порядку одного з таких ЗПЗ, не вимагається використання інших засобів, які фактично мають ту ж саму мету (*Jasinskis проти Латвії*, № 45744/08, 21 грудня 2010 р.). Заявник самостійно обирає найбільш доречний для своєї справи НЗПЗ.

- Посилання на ЄКПЛ по суті: за умови порушення скарги “як мінімум по суті”, немає необхідності безпосередньо цитувати статті Конвенції у національному провадженні (*Castells проти Іспанії*, № 11798/85, 23 квітня 1992 р.). Це означає, що якщо заявник не посилався на положення Конвенції, він мав надати доводи, ідентичні або аналогічні доводам за Конвенцією, які ґрунтуються на національному законодавстві (*Gafgen проти Німеччини*, № 22978/05).
  
- Існування та відповідність ЗПЗ: заявники зобов'язані вичерпати лише такі НЗПЗ, до яких вони мають доступ самостійно, і які є ефективними теоретично і практично, тобто є: (1) доступними, (2) такими, що можуть поновити порушені права, та (3) такими, що мають розумну перспективу успіху (*Sejdovic проти Італії*, № 56581/00, 2006):
  - Необхідності звертатися до органів з дискреційними чи надзвичайними повноваженнями немає: наприклад, просити суд переглянути своє рішення (*Cinar проти Туреччини*, № 28602/95) або просити відкрити повторне провадження, крім деяких особливих обставин, напр., коли саме нац. зак-во говорить, що такий ЗПЗ є ефективним (*КС і КС та АГ проти Швейцарії*, № 19117/91, 12 січня 1994 р.). Верховний суд України.
  - Не потрібно звертатися із скаргою до вищої інстанції (*Horvat проти Хорватії*, № 51585/99, 2001) або застосовувати ЗПЗ, до яких заявник не має прямого доступу, а залежить від дискреційних повноважень (*Tanase проти Молдови*, № 7/08, 27 квітня 2010 р.).
  - Не потрібно використовувати ЗПЗ, який не обмежується жодним строком, що створює ситуацію непевності (*Williams проти Сполученого Королівства*, № 32567/06, 17 лютого 2009 р.).
  - Скарги до Президента, КМУ, ВРУ, КСУ, Омбудсмена = неефективні НЗПЗ.

Звернення заявника до неналежного засобу правового захисту може бути не взяте до уваги при обчисленні шестимісячного строку звернення до Суду, і заява може бути визнана неприйнятною.

- Доступність та ефективність: НЗПЗ повинен існувати не лише в теорії, але й на практиці. Суд бере до уваги не лише формально існуючі в державі-відповідачі ЗПЗ, а й загальний правовий та політичний контекст, у якому вони функціонують, а також особисті обставини заявника (*Khashiyev та Акаєва проти Росії*, № 57942/00, 2005). Заявник повинен продемонструвати, що зробив усе можливе, що від нього розумно можна було очікувати, зважаючи на обставини, що склалися (*D.H. та інші проти Чехії*, № 57325/00, 2007).
- Заявника може бути звільнено від обов'язку дотриматися правила щодо вичерпання НЗПЗ у разі наявності особливих обставин. Наприклад – повна пасивність державних органів при наявності серйозних тверджень про порушення (нерозслідування, ненадання допомоги). Дія правила також не поширюється у разі наявності ознак існування адміністративної практики, яка допускає неодноразові дії, несумісні з Конвенцією, при толерантному ставленні державних органів до таких явищ, і характер явищ такого роду призводить до безрезультатного та неефективного провадження (*Aksoy проти Туреччини*, № 21987/93, 1996).
- Хворів, сидів, був за кордоном, адвокат неправильно проконсультував – не “особлива обставина”.

## Тягар доказування:

- Якщо про невичерпання стверджує держава-відповідач, тягар доказування наявності ефективних ЗПЗ лягає на неї (*Dalia проти Франції*, № 26102/95, 1998). Після того, як вона довела (численні приклади суд. практики), заявник має показати:
  - що засіб насправді був використаний (*Grasser проти Німеччини*, № 66491/01, 2004);
  - Що засіб з тих чи інших причин виявився недостатнім і неефективним за певних обставин у справі (*Selmouni проти Франції*, № 25803/94, 1999). Ефективний → неефективний (напр. стаття 2).
  - що існували певні обставини, які звільнили заявника від виконання даної вимоги (*Akdivar та інші проти Туреччини*, № 21893/03, 16 вересня 1996 р.). Лише сумніви заявника в ефективності – не підстава для його невикористання (має бути усталена нац. судова практика, яка показує таку неефективність, суперечлива практика вищого суду, щоб звільнити від обов'язку вичерпання).
- Питання про вичерпання НЗПЗ, як правило, оцінюється з посиланням на статус національного провадження на день подання заяви до Суду. Суд відступає від цього правила у разі впровадження державою-відповідачем нових доступних та ефективних ЗПЗ вже після подання заяви (*Icyer проти Туреччини*, № 18888/02, 12 січня 2006 р.). Від інших заявників в аналогічних справах може вимагатися використання нового ЗПЗ (*Grzincic проти Словенії*, № 26867/02, 3 травня 2007 р.).

# Правило шести місяців

- Початок відліку шестимісячного строку:
  - Остаточне рішення:
    - Відлік 6м розпочинається з моменту винесення остаточного рішення, ухваленого використаними НЗПЗ (*Paul and Audrey Edwards проти Сполученого Королівства*, № 46477/99, 7 червня 2001 р.). Заявник повинен використати лише ті НЗПЗ, які можуть бути ефективними та достатніми (*Moreira Barbosa проти Португалії*, № 65671/01, 2004).
    - Беруться до уваги лише звичайні та ефективні ЗПЗ. Не потрібно звертатися до органів, які не мають ані функцій, ані повноважень надати ефективне поновлення права за Конвенцією, яке, як стверджується, було порушене (*Fernie проти Сполученого Королівства*, № 14881/04, 5 січня 2006 р.).
    - Не беруться до уваги ЗПЗ, які залежать від дискреційних повноважень представників органів влади, наслідком чого є те, що вони не є прямо доступними для заявника. Те ж стосується ЗПЗ, які не мають точно визначених строків звернення за ними, що створює непевність та нівелює правило шести місяців (*Williams проти Сполученого Королівства*, № 32567/06, 17 лютого 2009 р.).

- Як правило, від заявника не вимагається подання клопотання про повторне відкриття провадження або використання подібних надзвичайних ЗПЗ. Якщо ж він це тим не менш робить, шестимісячний строк у цьому випадку не подовжується (*Berdzenishvili проти Росії*, № 31697/03, 2004), а у разі подання заяви до Суду протягом шести місяців після винесення ухвали про відхилення клопотання про повторне відкриття провадження заяву буде визнано неприйнятною, оскільки таке рішення не є "остаточним".

Виняток: у разі успішного клопотання заявника та повторного відкриття провадження за його клопотанням (самого лише цього факту недостатньо!) відносно тих питань Конвенції, які стали підставою для повторного відкриття та предметом розгляду надзвичайним органом, Суд може продовжити 6м строк (*Sareyan проти Вірменії*, № 35738/03, 13 січня 2009 р.).

#### – Початок відліку 6м строку:

- Відлік 6м строку починається з того моменту, коли заявник та (або) його представник достатньою мірою ознайомилися з остаточним національним рішенням (*Koc та Tosun проти Туреччини*, № 23852/04, 13 листопада 2008 р.). Якщо держава стверджує про недотримання заявником 6м строку, вона повинна довести дату, в яку заявник ознайомився з остаточним рішенням (*Sahmo проти Туреччини*, № 37415/97).

#### – Вручення рішення

- Якщо нац. законодавство передбачає повідомлення про остаточне нац. рішення шляхом вручення його копії заявникові, відлік 6м строку розпочинається з моменту вручення копії такого рішення (*Worm проти Австрії*, № 22714/93, 29 серпня 1997 р.).



- **Вручення адвокату:** відлік 6м строку розпочинається з того дня, коли про остаточне нац. рішення дізнається адвокат заявника, навіть якщо заявник дізнається про таке рішення пізніше (*Celik проти Туреччини*, № 52991/99, 2004).

– **Рішення не вручається:**

- У тих випадках, коли нац. законодавством вручення не передбачається, за точку відліку 6м береться день винесення остаточного рішення, що означає той момент, коли сторони точно могли ознайомитися з його змістом (*Parachelas проти Греції*, № 31423/96, 1999).
- Заявник чи його адвокат повинні вжити належних заходів для отримання копії рішення, яке було передано на зберігання до канцелярії суду (*Olmez проти Туреччини*, № 39464/98, 1 лютого 2005 р.).

– **Відсутність засобів правового захисту чи їхня подальша неефективність:**

- Якщо заявник не має ефективних ЗПЗ, відлік 6м строку розпочинається з того дня, коли мав місце факт оскаржуваного діяння, або з того дня, коли заявник безпосередньо зачепили наслідки такого діяння, або він дізнався про це діяння чи дізнався про його негативні для нього наслідки (*Dennis та інші проти Сполученого Королівства*, № 76573/01, 2 липня 2002 р.).
- У випадку ж, коли заявник скористався реально існуючим та ефективним засобом правового захисту, і лише тому дізнається про обставини, якими нівелюється ефективність ЗПЗ, точка відліку 6м строку може розпочатися в той день, коли заявник вперше дізнався або мав дізнатися про такі обставини (*Varnava та інші проти Туреччини*, №16064/90, 18 вересня 2009 р.).

– Обчислення шестимісячного строку:

- Відлік починається наступного дня після винесення остаточного рішення або повідомлення про нього заявника чи його представника та закінчується через шість календарних місяців, незалежно від фактичної тривалості цих календарних місяців, нац. свят і вихідних днів (*Otto проти Німеччини*, № 21425/06, 10 листопада 2009 р.).

– Триваюча ситуація:

- У разі створення стверджуваним порушенням триваючої ситуації та за відсутності НЗПЗ, відлік 6м строку розпочинається з моменту припинення триваючої ситуації (*Ulke проти Туреччини*, № 39437/98, 1 червня 2004 р.). У разі неприпинення триваючої ситуації правило 6м не застосовується (*lordache проти Румунії*, № 6817/02, 14 жовтня 2008 р.) – невиконання остат. суд. рішень, тривалість нац. провадження, утримання під вартою.

- **Дата прийняття заяви**

- Не дата відправлення першого листа (до 01.01.2014), а дата відправлення формуляру заяви, який відповідає всім вимогам правила 47 Регламенту Суду.

- **Доказом дати відправлення формуляру**

- є дата на поштовому штемпелі, яка означає дату відправлення, вважається датою прийняття заяви (*Kipritci проти Туреччини*, № 14294/04, 3 червня 2008 р.). Інші докази (дата заповнення формуляру) – лише за особливих обставин.

Відправлення формуляру заяви факсом, без подальшого надання Суду оригіналу заяви у встановлений термін, є недостатнім для цілей дотримання правила 6м.

Подальші скарги: відлік 6м від нової скарги. Просто загальне зазначення в формулярі про порушення, наприклад, статті 6 не означає, що в подальшому всі конкретні скарги на окремі аспекти статті 6 автоматично підпадуть в 6м строк.

## Особливі ситуації:

Право на життя (ст. 2), житло (ст. 8) і власність (П1-1): коли заявник розуміє про неефективність розслідування зникнення або відсутність перспектив повернення житла чи власності (особливо в пост-конфліктних ситуаціях), він повинен відразу звертатися до Суду.

Для цілей скарг за статтею 5(1)(с), 5(2) та 5(3) 6м строк відраховується з моменту винесення обвинувального вироку судом першої інстанції. Скарги, подані більш ніж за 6 місяців від цього моменту, є неприйнятними.

Кількаразові моменти досудового утримання під вартою: заявника затримали → досудове розслідування → вирок суду першої інстанції → вирок скасовано апеляційним судом, а справу повернено на досудове розслідування → вирок – рахуються як одне ціле (стаття 5(3) ЄКПЛ, і 6м термін повинен відраховуватися лише після закінчення останнього терміну затримання (*Solmaz проти Туреччини*, № 27561/02, 16 січня 2007 р.), якщо мова йде про звільнення до судового вироку, або остаточного вироку суду першої інстанції.

# Явна необґрунтованість заяви:

- Навіть за умови сумісності заяви з Конвенцією та відповідності усім умовам прийнятності Суд має право оголосити її непринятною через відсутність порушення по суті. Тому будь-яка заява, за результатами попереднього розгляду якої не будуть виявлені ознаки порушення гарантованого Конвенцією права, вважатиметься “явно необґрунтованою”.
- Типи явно необґрунтованих заяв (скарг):
  - Скарги “четвертої інстанції”;
  - Скарги, де явно чи вочевидь відсутнє порушення;
  - Недоведені доказами (непідтверджені документально) скарги;
  - Заплутані або надумані скарги.

- Скарги “четвертої інстанції”

- ЄСПЛ не є подальшим апеляційним (касаційним) судом і не може скасовувати рішення національних судів або повторно розглядати справи, які розглядалися національними судами, зменшити призначене нац. судами покарання, задовольнити позов заявника, відхилений на нац. рівні, чи повторно розглядати справи в такому ж порядку, як це здійснює вища судова інстанція держави. Розгляд фактичних або правових помилок, допущених національним судом – не його задача, крім випадків та такою мірою, якою такими помилками могли бути порушені права, захищені Конвенцією (*Garcia Ruiz проти Іспанії*, № 30544/96, 1999 р.)
- За загальним правилом, Суд не має права ставити під сумнів усі факти та висновки національного суду стосовно:
  - Встановлення фактів у справі,
  - Тлумачення та застосування нац. законодавства,
  - Допустимості та оцінки доказів судом,
  - Матеріально-правової (на відміну від процесуальної) справедливості результату розгляду цивільного спору,
  - Вини чи невинуватості обвинуваченої особи.

Єдина обставина, яка дозволяє Суду в порядку винятку з цього правила поставити під сумнів такі факти та висновки – очевидна та явна свавільність висновків нац. судів, які суперечать справедливості та здоровому глузду (*Бочан проти України (2)*).

- **Скарги четвертої інстанції** можуть стосуватися будь-якої матеріальної норми Конвенції. Однак здебільшого всі вони подаються за статтею 6 ЄКПЛ через загальне нерозуміння заявниками гарантій, які передбачаються цією статтею.

Зокрема, “справедливість”, яка вимагається цією статтею – це не “матеріальна” (незадовільний результат цивільного провадження, занадто суворе покарання), а “процесуальна” справедливість.

- **Процесуальна справедливість** стосується права заявника на змагальне провадження; можливості на різних етапах провадження викладати аргументи та пред'являти докази, які він вважає доречними у своїй справі; можливості відповісти на доводи та докази, надані чи пред'явлені протилежною стороною; об'єктивний розгляд відповідних аргументів і їх урахування в рішенні у справі; докладного викладу фактичних та правових аргументів оскарженого рішення; та, відповідно, справедливості провадження в цілому (*Garcia Ruiz проти Іспанії*, № 30544/96, 1999).

- Очевидна (явна) відсутність порушення:

Навіть якщо скарга не належить до “четвертої інстанції”, її може бути визнано неприйнятною у тому випадку, коли після її розгляду по суті не було знайдено ознак порушення Конвенції.

Три види таких скарг:

- (1) Відсутність ознак свавілля чи несправедливості,

Навіть хоча встановлення фактів у справі та тлумачення нац. законодавства є завданням національних судів та інших органів, Суд може та має переконатися в тому, що процес ухвалення рішення, результатом якого стало подання заяви, **був справедливим і не свавільним**. Це в цілому означає, що справа була належним чином розглянута компетентним органом з дотриманням процесуальних вимог та з ухваленням достатньо обґрунтованого рішення.



- (2) Відсутність проблем з пропорційністю між цілями і засобами:

Стосується скарг, пов'язаних з правами, які не є абсолютними, та які підлягають певним обмеженням. Це стосується статей 8-11 Конвенції, П1(1), П4(2) та навіть статті 6 Конвенції з питань “доступу до суду”.

При розгляді скарг такого типу Суд вдається до застосування трирівневої перевірки:

- чи було втручання “відповідно до закону”;
- чи переслідувало воно “легітимну мету”; та
- чи було воно “необхідним у демократичному суспільстві”, іншими словами, чи була пропорційність між метою втручання та використаними засобами.

Три “так” – немає порушення. Одне “ні” – порушення.

Такий же підхід до інших імпліцитно обмежених прав (напр., право на доступ до суду).

- (3) Інші відносно прості матеріальні питання:

Відсутність ознак порушення може також встановлюватися в таких випадках:

- Наявності встановленої та загальнопоширеної практики Суду в ідентичних чи аналогічних справах, виходячи з якої він може прийти до висновку про відсутність порушення Конвенції у справі, що розглядається.
- Навіть за відсутності попередніх рішень Суду конкретно з даного питання Суд може прийти до висновку про відсутність ознак порушення, виходячи зі свого існуючого загального прецедентного права (“*mutatis mutandis*”).

- Недоведені скарги: відсутність доказів

Дві категорії:

- Заявник не надає документальні докази на підтримку своїх тверджень (напр., рішення судів), крім якщо існують особливі обставини, які перешкоджають йому це зробити (в'язниця).
- Заявник просто цитує одне чи два положення Конвенції без пояснення, яким чином вони були порушені, крім тих випадків, коли це очевидно з фактів справи.

- Заплутані чи надумані скарги

Це скарги, які або не мають сенсу, якщо подивитися на факти та/або підстави для скарг або покладаються на факти, які є об'єктивно неможливими, явно вигаданими, та (або) які суперечать здоровому глузду (“опромінюють лазером”, “таємно слідкують”, тощо).

# Відсутність суттєвої шкоди

- Додано до статті 35 ЄКПЛ 1 червня 2010 року, коли набув чинності Протокол № 14 до Конвенції.
  - Дає можливість Суду відхиляти усі справи, які вважаються “незначними”, відповідно до принципу, що судді не повинні розглядати такі справи (*de minimis non curat praetor*).
  - Складається з самого критерію прийнятності та двох гарантій-застережень.

- Чи була завдана заявнику суттєва шкода

Що стоїть за цим критерієм: порушення права, яким би реальним воно не було б з юридичної точки зору, має сягати мінімального рівня тяжкості для того, щоб за його розгляд взявся міжнародний суд (*Корольов проти Росії*, № 25551/05, 1 липня 2010 р.). Наприклад:

- Несуттєвий фінансовий наслідок для заявника (*Воск проти Німеччини*, № 22051/07, 19 січня 2010 р.) – до 500 євро. Водночас, такий підхід не може застосовуватися абстрактно: слід брати до уваги конкретну ситуацію, в якій опинився заявник, та економічні умови в країні.
- Видалення одного балу з водійських прав заявника (*Rinck проти Франції*, №18774/09, 19 жовтня 2010 р.).
- Ненадання заявникові спостережень інших сторін цивільного провадження, оскільки такі спостереження не містили нічого нового чи доречного для справи, і Конституційний Суд у своєму рішенні в будь-якому разі не брав їх за основу (*Holub проти Чехії*, № 24880/05, 14 грудня 2010 р.; *Matousek проти Чехії*, № 9965/08, 29 березня 2011 р.),
- Провадження щодо отримання 445 євро компенсації за відключення від електроенергії (*Базелюк проти України*).
- Провадження щодо недозволеного входу інспекторів до гаражу – мінімальне втручання в права за ст.8 (*Zwinkels проти Нідерландів*).
- **Але:** відмова в'язниці надати вегетаріанське харчування заявнику – суттєва.

- Застереження (гарантії)

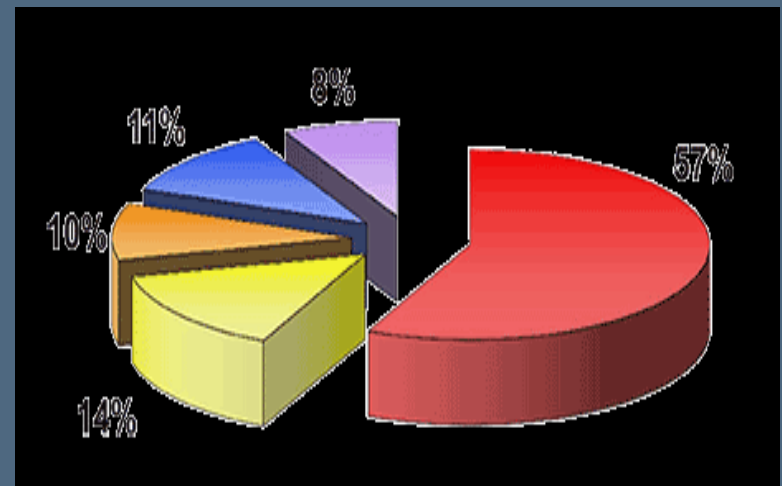
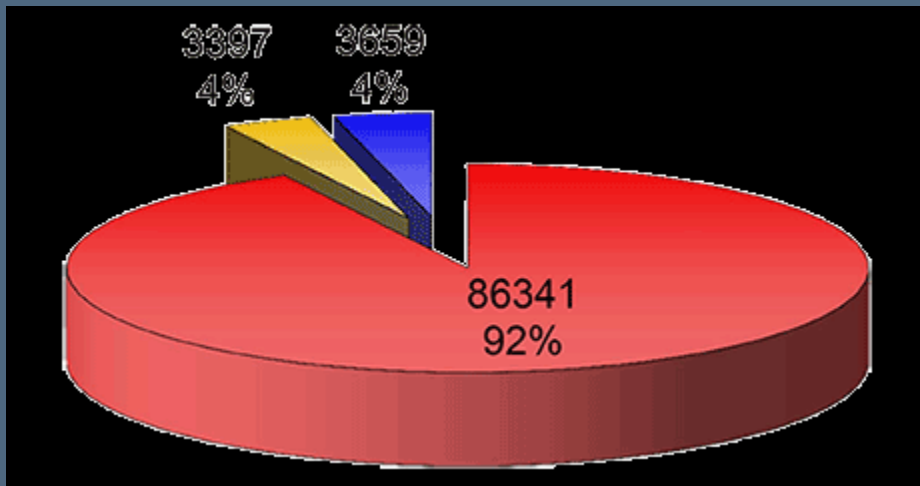
- Чи вимагає повага до прав людини розгляду справи по суті (питання загального характеру);
- Чи була справа розглянута національним судом належним чином (відображає принцип субсидіарності, який вимагає наявності на національному рівні ефективного засобу правового захисту. Не такі жорсткі вимоги, як до вимог “справедливого суду” за ст.6 ЄКПЛ).

## • Ідентичні по суті заяви

- (1) ідентична до заяви, яка вже була розглянута Судом (в т.ч. дружне врегулювання, визнання неприйнятною, рішення по суті).  
Критерії: ті самі особи, ті самі факти, ті самі скарги. Невичерпання, потім вичерпання – ок.  
(2) ідентична до заяви, яка була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання (Комітет ООН з прав людини).

## Зловживання правом звернення до ЄСПЛ

- Введення Суду в оману (фальшиве прізвище, фальсифікація док-тів, неповідомлення про важливі факти чи події. Зловживання представника = зловживання заявника);
- Вживання образливих висловлювань, погроз, провокацій. “Нормальна, коректна та легітимна критика” – ок. Потім вибачився – ок.
- Умисне розголошення конфіденційної інформації під час дружнього врегулювання;
- Явно сутяжницька заява (звернення до ЄСПЛ з кожного приводу) або така, що позбавлена мети (=відсутність суттєвої шкоди);



У 2013 році Судом було розглянуто 93397 заяв, з яких **86341 (92%)** було визнано неприйнятними, по 4% винесено рішення по суті, і ще 4% було вилучено з реєстру справ Суду.

**Підставами для неприйнятності** заяв було таке:

- Явна необґрунтованість (57%);
- Невичерпання (14%);
- Четверта інстанція (11%);
- Недотримання 6м (10%);
- Несумісність (8%).

- Додаткові матеріали:

Практичний посібник щодо  
прийнятності заяв (в укр. перекладі):  
[http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility\\_guide\\_UKR.pdf](http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf).

